

II. STUDII, ARTICOLE, OPINII

DESPRE TESTAMENTUL OLOGRAF¹ (PARTEA A II-A)

Ioana NICOLAE
Universitatea Transilvania din Braşov
Facultatea de Drept

Abstract

The holographic will is one of the most used ways to test, which is why I found it useful to present in the second part of the study dedicated to the holographic will, the procedure regarding the note to unchanging the will, the opening and validation of the will, as well as the probative force of the holographic testament.

Keywords: *will, holographic will, opening and validation of the will, probative force.*

1. Vizarea spre neschimbare, deschiderea și validarea testamentului olograf

Testamentul olograf se poate găsi în păstrarea testatorului sau acesta poate încredința păstrarea acestuia unei instituții care asigură depozitarea (casetă de valori), ori unui notar public. În ceea ce privește primirea în depozit de înscrisuri de către notarul public, este de menționat că aceasta este modalitatea prin care o persoană se poate asigura că unui anumit înscris sau document i se va conserva substanța, nu i se va altera conținutul². Indiferent care este modalitatea de păstrare a testamentului olograf, după decesul testatorului există anumite formalități ce trebuie îndeplinite pentru ca testamentul să producă efecte. Aceste formalități privesc vizarea spre neschimbare, deschiderea și validarea testamentului olograf, aspecte pe care le vom prezenta în cele ce urmează.

Potrivit art. 1042 alin. (1) și (2) C.civ., „înainte de a fi executat, testamentul olograf se va prezenta unui notar public pentru a fi vizat spre neschimbare.

¹ Prezenta parte reprezintă o dezvoltare și adăugire la materialul publicat anterior în lucrarea intitulată *Devoluțiunea legală și testamentară a moștenirii*, Ed. Hamangiu, București, 2016.

² I. Popa, *Curs de drept notarial*, Ed. Universul Juridic, București, 2010, p. 234.

În cadrul procedurii succesoriale, notarul public procedează, în condițiile legii speciale, la deschiderea și validarea testamentului olograf și îl depune în dosarul succesoral. Deschiderea testamentului și starea în care se găsește se constată prin proces-verbal”.

Legea specială la care face trimitere art. 1042 alin. (2) C.civ. este Legea notarilor publici și a activității notariale nr. 36/1995. Art. 105 din legea amintită prevede la alin. (2) și (3) că, „în cazul existenței unui testament olograf, mistic sau privilegiat prezentat notarului sau găsit la inventar, acesta procedează la deschiderea și vizarea lui spre neschimbare. La termenul fixat pentru dezbatere se constată starea lui materială, întocmindu-se proces-verbal, urmat de procedura validării.

Procesul-verbal de validare a testamentului se întocmește de către notarul public în prezența succesibililor legali înlăturați prin testament sau ale căror drepturi sunt afectate prin acesta și care vor fi citați în acest scop”.

Astfel, pentru ca un testament să producă efecte juridice există mai multe operațiuni prealabile. Prima operațiune privește vizarea testamentului olograf spre neschimbare, iar acesta reprezintă în esență momentul la care notarul public constată existența testamentului și forma pe care acesta o îmbracă – testament olograf, mistic³ sau privilegiat. Cum aceste trei forme testamentare au caracter secret, spre deosebire de testamentul autentic, în momentul vizării spre neschimbare, conținutul testamentului devine cunoscut succesibililor față de care acesta va produce efecte, succesibililor ale căror drepturi sunt restrânse sau a celor înlăturați de la moștenire. Vizarea testamentului spre neschimbare poate să aibă loc anterior deschiderii procedurii succesoriale notariale sau în cadrul acesteia.

În privința primei formalități, respectiv vizarea spre neschimbare, din cuprinsul art. 1042 alin. (1) C.civ. rezultă că această operațiune poate fi realizată de orice notar public, nu neapărat de către un notar din raza teritorială în care s-a deschis moștenirea. Apreciem că vizarea spre neschimbare, ar fi indicat să se desfășoare în fața notarului desemnat prin aplicarea prevederilor art. 954 alin. (2) și (3) C.civ., și numai în situații excepționale aceasta să fie îndeplinită de alt notar public, întrucât operațiunile ulterioare sunt de competența exclusivă determinată potrivit textelor legale menționate.

Textul art. 954 alin. (2) și (3) C.civ. arată că „moștenirea se deschide la ultimul domiciliu al defunctului. Dovada ultimului domiciliu se face cu certificatul de deces sau, după caz, cu hotărârea judecătorească declarativă de moarte rămasă definitivă.

Dacă ultimul domiciliu al defunctului nu este cunoscut sau nu se află pe teritoriul României, moștenirea se deschide la locul din țară aflat în circumscripția notarului public celui dintâi sesizat, cu condiția ca în această circumscripție să

³ Actualul Cod civil nu mai reglementează această formă testamentară. Este însă posibil ca un astfel de testament să fi fost redactat sub imperiul Codului civil de la 1864 și să producă astfel efecte.

existe cel puțin un bun imobil al celui care lasă moștenirea. În cazul în care în patrimoniul succesoral nu există bunuri imobile, locul deschiderii moștenirii este în circumscripția notarului public celui dintâi sesizat, cu condiția ca în această circumscripție să se afle bunuri mobile ale celui ce lasă moștenirea. Atunci când în patrimoniul succesoral nu există bunuri situate în România, locul deschiderii moștenirii este în circumscripția notarului public celui dintâi sesizat”.

Competența notarului rezultă și din prevederile secțiunii 3 intitulată „Procedura succesorală” din Legea nr. 36/1995, unde, spre exemplu, art. 101 alin. (2) prevede că notarul public are obligația de a-și verifica în prealabil competența teritorială, iar în cazul încălcării acesteia, se desesizează, fără a mai cita părțile, informându-l pe solicitant cu privire la notarul competent să îndeplinească procedura succesorală. De asemenea, potrivit art. 104 alin. (1) din aceeași lege specială, „după ce constată că este legal sesizat, notarul public înregistrează cauza și dispune citarea celor care au vocație la moștenire, iar dacă există testament, citează pe legatari și executorul testamentar instituit” etc.

Coroborând aceste texte legale, concluzionăm că vizarea spre neschimbare ar fi indicat să fie făcută de notarul public competent să dezbată succesiunea, nefiind însă exclus de a fi îndeplinită și de un alt notar, însă operațiunile ulterioare, de deschidere și validare a testamentului se pot face doar de notarul public competent să soluționeze cauza succesorală.

Este de menționat că vizarea spre neschimbare a testamentului olograf constituie atributul exclusiv al notarului public, instanța de judecată neputând îndeplini această formalitate. Vizarea spre neschimbare presupune efectuarea acestei mențiuni pe testament, însoțită de precizarea datei și aplicarea semnăturii și a ștampilei notarului public instrumentator. Vizarea spre neschimbare este obligatorie dacă succesiunea se dezbate pe cale notarială. În esență vizarea spre neschimbare reprezintă operațiunea prin care notarul public semnează și aplică sigiliul notarial pe testamentul ce i-a fost prezentat, astfel încât acesta să nu poată fi alterat. În ipoteza dezbaterii moștenirii pe cale judecătorească este de precizat că instanța va lua act de înscrisul *mortis causa*, aspect pe care îl va menționa în încheierea de ședință și reținând la dosarul cauzei testamentul în cauză⁴.

Refuzul unui succesibil de a preda testamentul defunctului prin ascunderea acestuia, poate atrage pronunțarea nedemnității judiciare, potrivit art. 959 alin. (1) lit. b) C.civ.

Cea de-a doua operațiune privește deschiderea și constatarea stării materiale a testamentului prin încheierea de către notarul public competent a procesului verbal prevăzut de art. 1042 alin. (2) C.civ. Procesul verbal amintit va cuprinde următoarele elemente: numărul dosarului succesoral, data întocmirii acestuia și

⁴ J. Kocsis, P. Vasilescu, *Drept civil. Succesiuni*, Ed. Hamangiu, București, 2016, p. 100.

numele notarului care îndeplinește actul, vizarea acestuia spre neschimbare, data decesului și domiciliul defunctului etc., precum și date referitoare la testament – reproducerea conținutului acestuia, indicarea numărului exemplarelor întocmite și numărul de pagini, indicarea suportului material pe care este redactat testamentul, existența unor modificări, adăugiri sau ștersături, declarațiile celor prezenți cu privire la recunoașterea sau contestarea scrisului testatorului, semnăturile celor prezenți precum și a notarului public, aplicarea ștampilei notariale etc. Operațiunea de deschidere a testamentului olograf presupune de asemenea comunicare conținutului acestuia, precum și a stării materiale către succesorii defunctului. Este de precizat că această operațiune are loc și în ipoteza în care dezbateră are loc pe cale judecătorească, respectiv judecătorul cauzei va proceda la deschiderea și constatarea stării materiale a testamentului olograf, doar că în această ipoteză operațiunea va fi consemnată în încheierea de ședință.

Cea de-a treia operațiune privește validarea testamentului. Aceasta presupune ca notarul instrumentator să verifice îndeplinirea sau din contra, neîndeplinirea condițiilor de formă prevăzute *ad validitatem* de lege, urmând să valideze, respectiv să invalideze testamentul. Dacă testamentul olograf îndeplinește condițiile legii, respectiv să fie scris, datat și semnat de testator, acesta va fi validat și în consecință va produce efecte juridice. Pentru a se pronunța asupra validității testamentului olograf, notarul public va cita toți moștenitorii legali (rezervatari sau nu), precum și pe cei testamentari, opunându-le înscrisul testamentar. Având în vedere că acestora li se opune un înscris sub semnătură privată, aceștia vor putea recunoaște înscrisul sau nu. Așadar aceștia își vor exprima opțiunea succesorală, iar ulterior, moștenitorii acceptanți își vor expune punctul de vedere cu privire la validitatea testamentului. Potrivit art. 105 alin. (3) din Legea nr. 36/1995, „procesul-verbal de validare a testamentului se întocmește de către notarul public în prezența succesibililor legali înlăturați prin testament sau ale căror drepturi sunt afectate prin acesta și care vor fi citați în acest scop”. Dacă succesibilii respectivi, citați fiind, nu se prezintă cu rea-credință, în scopul de a împiedica dezbateră succesorală, se admite că notarul poate consemna lipsa acestora și decăderea lor din dreptul de a își exprima punctul de vedere cu privire la validitatea testamentului și ulterior semnarea procesului-verbal întocmit.

Potrivit alin. (4) al art. 105 din Legea nr. 36/1995, „notarul public va dispune efectuarea unei expertize grafoscopice atunci când: a) succesibilii înlăturați de la moștenire, deși citați, nu se prezintă; b) succesibilii declară că nu cunosc scriitura defunctului; c) succesibilii contestă scriitura defunctului, aducând probe în acest sens; d) defunctul nu are moștenitori legali”.

În concluzie, dacă toți moștenitorii testatorului recunosc testamentul notarul instrumentator va întocmi procesul verbal de validare în prezența acestora. Dacă ne aflăm în prezența cazurilor reglementate în art. 105 alin. (4) din legea specială, notarul va dispune efectuarea expertizei grafoscopice. Dacă în urma acestei

expertize se va concluziona că testamentul este scris, semnat și datat de testator, iar moștenitorii nu contestă acest aspect, se va proceda la întocmirea procesului verbal de validare a testamentului. În caz de opoziție a moștenitorilor, notarul suspendă procedura succesorală și îndrumă părțile spre instanță. În schimb, dacă expertiza concluzionează că testamentul nu aparține testatorului, respectiv nu a fost scris în întregime, semnat și datat de acesta, notarul va încheia proces-verbal de invalidare a testamentului și va proceda la dezbaterea moștenirii pe cale legală.

Procesul-verbal de validare va cuprinde elementele de identificare ale dosarului succesoral (menționate în cazul procesului-verbal de constatare a stării materiale), în plus vor fi menționate părțile prezente, moștenitorii legali și cei testamentari, opțiunile exprimate de aceștia, prezentarea testamentului olograf, modalitatea în care s-a statuat asupra validității sale, declarațiile moștenitorilor legali și testamentari, precum și semnăturile acestora, semnătura și ștampila notarului public etc.

În cadrul procedurii succesorale notariale, potrivit art. 1042 alin. (2) C.civ., după deschiderea și validarea testamentului, acesta este depus în dosarul succesoral. Potrivit art. 1042 alin. (3) C.civ., „cei interesați pot primi, după vizarea spre neschimbare, pe cheltuiala lor, copii legalizate ale testamentului olograf”. De asemenea, persoanele interesate pot solicita și primi copii legalizate și de pe procesul-verbal de constatare a stării materiale și de validare a testamentului olograf. „După finalizarea procedurii succesorale, originalul testamentului se predă legatarilor, potrivit înțelegerii dintre ei, iar în lipsa acesteia, persoanei desemnate prin hotărâre judecătorească”, stabilește alin. (4) al art. 1042 C.civ.

Ca și în perioada de aplicare a Codului civil de la 1864⁵, actualul Cod civil nu sancționează neîndeplinirea formalităților prevăzute de art. 1042 C.civ., situație în care testamentul olograf poate fi prezentat direct în fața instanței de judecată investite cu soluționarea cauzei succesorale. Potrivit art. 108 alin. (1) din Legea nr. 36/1995, „succesibilul sau altă persoană interesată poate sesiza direct instanța judecătorească în vederea dezbaterii unei succesiuni”.

2. Forța probatorie a testamentului olograf

Testamentul olograf este un act juridic solemn, însă el este incorporat într-un act sub semnătură privată. Actul sub semnătură privată poate fi contestat de persoanele interesate. Din acest motiv vom face distincția care se impune între forța probatorie a scrierii și a semnăturii, pe de-o parte, și forța probatorie a datei, pe de altă parte.

⁵ Potrivit art. 892 C.civ. de la 1864, „(1) testamentul olograf sau mistic, înainte de a fi executat, se va prezenta tribunalului județean în a cărui rază teritorială s-a deschis succesiunea. (2) Președintele va constata prin proces-verbal deschiderea testamentului și starea în care l-a găsit și va ordona depunerea lui la grefa tribunalului”.

În ceea ce privește prima distincție făcută (respectiv forța probatorie a scrierii și a semnăturii), arătăm că acestea au forță probantă numai dacă sunt recunoscute de cei cărora li se opune testamentul. În general, cei cărora li se opune testamentul sunt moștenitorii legali. Recunoașterea poate fi expresă sau tacită (constând, spre exemplu, în executarea dispozițiilor testamentului)⁶.

Potrivit art. 301 alin. (1) C.proc.civ., „acela căruia i se opune un înscris sub semnătură privată este dator fie să recunoască, fie să conteste scrierea ori semnătura. (...)” Alin. (2) al aceluiași text legal prevede că „moștenitorii sau succesorii în drepturi ai aceluia de la care se pretinde a fi înscrisul pot declara că nu cunosc scrisul sau semnătura autorului lor”.

Așadar, dacă cei cărora li se opune testamentul declară că nu cunosc scrisul și semnătura de pe testament, potrivit art. 1037 alin. (1) C.civ., sarcina dovezii aparține celui care a invocat testamentul⁷. Reamintim că textul art. 1037 alin. (1) C.civ. impune ca „orice persoană interesată care pretinde un drept ce se întemeiază pe un testament trebuie să dovedească existența și conținutul lui în una din formele prevăzute de lege”. Așadar, legatarii care pretind drepturi împotriva moștenitorilor legali au sarcina probei în acest caz.

Pentru ca persoanele cărora li se opune testamentul să își exprime punctul de vedere, în sensul de a recunoaște, de a contesta scrierea ori semnătura ori de a declara că nu cunosc scrisul sau semnătura autorului lor, notarul public care instrumentează dosarul succesoral va cita toți moștenitorii legali și testamentari defunctului, inclusiv executorul testamentar, dacă a fost desemnat prin testament. Dacă succesiunea urmează a fi declarată vacantă, notarul va cita autoritatea administrației publice competente să preia bunurile, potrivit art. 104 alin. (4) din Legea nr. 36/1995. Textul art. 104 din Legea nr. 36/1995 arată la alin. (5) că, în situația în care printre moștenitori sunt și persoane incapabile, vor fi citați reprezentanții legali și autoritatea tutelară.

Dacă persoanele cărora li se opune testamentul contestă scrisul și semnătura în procedura succesorală notarială, potrivit art. 105 alin. (4) din Legea nr. 36/1995, notarul va dispune efectuarea expertizei grafoscopice. Dacă părțile solicită expres ca dosarul succesoral să fie soluționat de instanță, atunci notarul nu va putea dispune efectuarea expertizei grafoscopice. Dacă se contestă scrisul și semnătura în cadrul procedurii contencioase, judecătorul va dispune verificarea testamentului.

Verificarea testamentului se face potrivit dispozițiilor cuprinse în Codul de procedură civilă pe calea procedurii verificării înscrisurilor. Astfel, potrivit art. 302

⁶ Fr. Deak, *Tratat de drept succesoral*, ed. a II-a actualizată și completată, Ed. Universul Juridic, București, 2002, p. 191.

⁷ Trib. Suprem, s. civ., dec. nr. 292/1952 citată de A. Dumitru, C. Gall *Repertoriu alfabetic de practică judiciară. Rezumate ale hotărârilor judecătorești*, Ed. Științifică, București, 1958, p. 174, „Atunci când testamentul olograf nu este recunoscut de parte, cel care invocă testamentul trebuie să facă dovada că emană de la defunct”.

alin. (1) C.proc.civ., când se contestă scrierea sau semnătura ori dacă partea declară că nu le cunoaște, instanța va proceda la verificarea înscrisului prin:

1.compararea scrierii și semnăturii de pe înscris cu scrierea și semnătura din alte înscrisuri necontestate;

2.expertiză⁸;

3.orice alte mijloace de probă admise de lege⁹.

Potrivit art. 303 alin. (2)-(4) C.proc.civ., „dacă însă, din compararea scrierilor, judecătorul nu este lămurit, va ordona ca verificarea să se facă prin expertiză, obligând părțile sau alte persoane să depună de îndată înscrisuri de comparație.

Se primesc ca înscrisuri de comparație:

1. înscrisurile autentice;

2. înscrisurile sau alte scrieri private necontestate de părți;

3. partea din înscris care nu este contestată;

4. scrisul sau semnătura făcut/făcută înaintea instanței.

Înscrisurile depuse pentru verificare vor fi semnate de președinte, grefier și părți”.

În cazul testamentului olograf nu pot fi depuse înscrisurile menționate la art. 302 alin. (3) pct. 4 C.proc.civ.

Este deopotrivă posibil ca un testament olograf să fie defăimat ca fals în cursul judecății, sens în care se va aplica procedura reglementată în art. 304-308 C.proc.civ. Declarația de înscriere în fals se face până cel mai târziu la primul termen după prezentarea testamentului olograf, iar aceasta va conține obligatoriu motivele pe care se sprijină. Testamentul olograf va fi depus pentru verificare, iar judecătorul va constata prin proces-verbal starea lui, dacă există pe el ștersături, adăugiri sau corecturi, apoi îl va semna, spre neschimbare, și îl va încredința grefei, după ce va fi contrasemnat de grefier și părți, potrivit art. 305 alin. (1) C.proc.civ.. Dacă partea care a prezentat testamentul olograf stăruie să se folosească de acesta, iar denunțarea acestuia ca fals nu a fost retrasă, testamentul olograf va fi înaintat procurorului pentru a se efectua cercetări. Instanța poate suspenda judecata, dacă este indicat autorul falsului sau complicele acestuia (art. 307 C.proc.civ.). Dacă nu se suspendă judecata hotărârea va putea fi revizuită în ipoteza în care va exista o hotărâre penală definitivă prin care testamentul să fie declarat fals. De asemenea, potrivit art. 308 C.proc.civ., dacă acțiunea penală nu poate fi pusă în mișcare ori nu

⁸ Trib. Suprem, s. civ., dec. nr. 264/1955 citată de A. Dumitru, C. Gall *Repertoriu alfabetic de practică judiciară. Rezumate ale hotărârilor judecătorești*, Ed. Științifică, București, 1958, p. 174. „Pentru a se stabili dacă semnătura de pe act aparține sau nu testatorului, instanța nu trebuie să se mulțumească cu depoziții de martori, ci este obligată să facă o verificare de scripte”.

⁹ Trib. Reg. Timișoara, dec. nr. 1336/1955, citată de A. Dumitru, C. Gall *Repertoriu alfabetic de practică judiciară. Rezumate ale hotărârilor judecătorești*, Ed. Științifică, București, 1958, p. 174. „Dovada că scrisul și semnătura aparțin testatorului se poate face nu numai prin expertiză grafică, ci și prin alte probe legale, cum este dovada cu martori”.

poate continua, cercetarea falsului se va face de instanța civilă, prin orice mijloace de probă.

În ceea ce privește cea de-a doua distincție făcută (respectiv data testamentului), prin derogare de la dreptul comun, dacă scrisul și semnătura au fost recunoscute prin recunoaștere sau ca urmare a procedurii verificării înscrisurilor, se admite că data testamentului olograf are putere probatorie, așa cum aceasta a fost prevăzută în cuprinsul actului de ultimă voință, fără a mai fi necesară darea de dată certă în condițiile art. 278 C.proc.civ. Dacă s-ar impune ca testamentul olograf să primească dată certă prin vreuna din modalitățile enunțate la art. 278 C.proc.civ., s-ar contraveni caracterului secret al dispozițiilor testamentare. Așadar, persoana care invocă testamentul nu va trebui să facă dovada că data inserată în testament este reală, data prezumându-se a fi reală până la proba contrară. În ceea ce privește proba contrară, este de menționat că persoana care contestă data testamentului olograf va trebui să facă dovada inexactității sau a falsității acesteia. Proba contrară se poate face cu ajutorul elementelor intrinseci testamentului, iar elementele extrinseci pot fi utilizate numai dacă acestea se coroborează cu cele intrinseci, așa cum dispune textul art. 1039 alin. (2) C.civ. În schimb, dacă este vorba despre dovedirea datei falsificate cu intenție frauduloasă, spre exemplu, în situația în care se dorește a se ascunde incapacitatea de a testa, când intervine sancțiunea nulității absolute a testamentului, se admite orice mijloc de probă. Textul art. 309 alin. (4) pct. 5 C.proc.civ. permite ca în cazul în care actul juridic este atacat pentru fraudă, eroare, dol, violență ori este lovit de nulitate absolută pentru cauză ilicită sau imorală, acesta să fie dovedit cu martori.

Testamentul olograf scris, semnat și datat de testator care a fost prezentat unui avocat care a atestat identitatea testatorului, conținutul și data actului de ultimă voință, potrivit dispozițiilor art. 3 alin. (1) lit. c) din Legea nr. 51/1995 pentru organizarea și exercitarea profesiei de avocat¹⁰, are forța probantă până la dovada contrară. În concluzie, atestarea de avocat nu transformă testamentul olograf într-unul autentic, ca de altfel nici depunerea testamentului în depozit la un birou notarial.

3. Concluzii

Pentru ca un testament olograf să producă efecte juridice, este necesar ca pe lângă respectarea condițiilor de fond și de formă impuse de lege, să parcurgă și formalitățile prezentate în prezentul studiu. În finalul studiului ne-am aplecat asupra diferitelor probleme practice vizând forța probantă a testamentului olograf.

¹⁰ Republicată în M. Of. nr. 98 din 7 februarie 2011.

Bibliografie:

- J. Kocsis, P. Vasilescu, *Drept civil. Succesiuni*, Ed. Hamangiu, București, 2016;
- Fr. Deak, *Tratat de drept succesoral*, ed. a II-a actualizată și completată, Ed. Universul Juridic, București, 2002;
- I. Nicolae, *Devoluțiunea legală și testamentară a moștenirii*, Ed. Hamangiu, București, 2016;
- A. Dumitru, C. Gall *Repertoriu alfabetic de practică judiciară. Rezumate ale hotărârilor judecătorești*, Ed. Științifică, București, 1958;
- I. Popa, *Curs de drept notarial*, Ed. Universul Juridic, București, 2010.